

Yeganə Orucova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

**SİYASİ DİSKURS MƏTNLƏRİNİN STİLİSTİK
XÜSUSİYYƏTLƏRİ**
(Fransız dilinin materialları əsasında)

Açar sözlər: fransız dili, siyasi diskurs, mətn, üslubi xüsusiyyətlər

Key words: French language, political discourse, text, stylistic peculiarities

Ключевые слова: французский язык, политический дискурс, текст, стилистические особенности

Siyasi diskurs hər bir insanın müasir həyatında vacib dil hadisəsi olaraq siyasi proseslərə xidmət edir və müvafiq mətnlərlə formalaşır. Siyasi diskurs, ilk növbədə, diqqəti cəlb edən və müəyyən təsirə malik parlaq dil obrazlarının, sözlərin və ifadələrin istifadə olunmasını tələb edir ki, bu da əsasən, siyasi xadimlərin təşviqat yönümlü çıxışları sayəsində reallaşır. Siyasətçinin natiqlik qabiliyyəti əsas məqsədə – hakimiyyətin əldə olunmasına nail olmaqda başlıca rol oynayır. Fikrimizcə, rəsmi nitqin (namizədin tezis şəklində təqdim olunan proqramının) ekspressivlik, emosionallıq və obrazlılıq ilə təmin olunması vacib manipulyasiya strategiyalarından biridir.

Diskursda nitqin orijinallığı siyasətçinin peşəkar fəaliyyəti prosesində formalaşan ünsiyyət məqsədlərindən və şərtlərindən, praqmatik mexanizmlərdən asılı olaraq leksik-frazeoloji vahidlərin seçimindən və təşkilindən ibarətdir. Siyasətçilərin hakimiyyətə olan münasibəti dildə də öz əksini tapır. Sözün semantik strukturunun dəyişməsi, leksik və praqmatik xarakterli bu və ya digər dil işarələrinin denotativ və konnotativ mənalarının variativliyi, sözlərin assosiativ əlaqələri və s. dil xarakteristikalarını siyasətçilər məqsədyönlü şəkildə istifadə edirlər. Siyasi diskursun aktual məsələləri bu və ya digər dərəcədə müxtəlif ölkələrin dilçilərinin elmi əsərlərində öyrənilmişdir. Xüsusilə də diskurs nəzəriyyəsi və mətn dilçiliyi (B.İsmayılov, A.Məmmədov, A.Baranov, V.Boqdanov, R.Vodak, B.Qasparov, T.van Deyk, V.Dikman, V.Karasik, M.Makarov, P.Serio, V.Xolli), koqnitiv linqvistika (A.Məmmədov, M.Məmmədov, F.Veysəlli, A.Baranov, V.Krasnıx, Y.Kubryakova, C.Lakoff, Ç.Fillmor), sosioloji linqvistika (L.Krısın, N.Meçkovska), linqvokulturologiya (Y.Vereşaqın, V.Jelvis, V.Kostomarov, N.Kupina, Y.Sorokin) və digər sahələr üzrə müxtəlif alimlərin elmi əsərlərində geniş

təhlil olunmuşdur. Nəzəri və praktik xarakterli məsələlərin həlli prosesində xeyli sayda xüsusi tədqiqatların və müəyyən nailiyyətlərin mövcud olmasına baxmayaraq, siyasi diskursun bir çox aspektləri hələ də müzakirə olunmaqdadır. Bu məqalədə qarşıya qoyulan əsas məqsəd Fransa siyasi xadimlərinin mətnlərində üslubi tropların və fiqurların işlənməsi kimi səciyyəvi xüsusiyyətləri tədqiq etməkdən ibarətdir.

Siyasi mətnlərin quruluşu (daxili məzmun) səciyyəvi xüsusiyyətlərə malik olduğuna görə siyasi diskurs nitqin ekspressiv növünə aid edilir. D.Şmelyov qeyd edir ki, dilin ekspressiv elementləri “danışanın emosional durumunu, yaxud onun həmsöhbətə emosional şəkildə təsir göstərməyə yönələn münasibətini səciyyələndirən və nətiqi dil nöqtəyi-nəzərindən təsvir edən elementlərlə” müəyyən edilir. Birinci halda dilin ekspressiv (xüsusi), ikinci halda isə dilin xarakteroloji vasitələrindən bəhs etmək mümkündür” [Шмелев 1964, 44].

Fransa bölünməz, demokratik və sosial dövlətin qurulmasına doğru yolda monarxiyadan diktaturaya qədər uzun yol keçərək öz siyasətində çoxlu sayda ənənələrin və zəngin simvolikanın kök salmasına imkan yaratmışdır. T.Zeldin “Hər şey fransızlar haqqında” kitabında iddia edir ki, “fransızlar, təbiətə təcrübəçidirlər, xəyal və fantaziyalara xüsusi məhəbbətləri ilə seçilirlər... İstənilən yeni ideyalar və konsepsiyalar onların xoşlarına gəlir, daim demokratiya, nüvə enerjisi, dəmir yolları və istənilən texniki təfsilatlarla əylənirlər...” [Зелдин 1989, 44].

Millətin ümumi xarakteri fransız siyasətçilərinin mətnlərinin ekspressivliyinə, elektorat və siyasi qüvvələrin nümayəndələri arasında canlı dialoqun yaradılmasına təsir göstərir. Son dövrlərdə fransız dilində siyasi diskurslar fikri parlaq şəkildə ifadə etmək, əsas müddəaları ayırd etmək, danışanın emosional durumunu açmaq və dinləyicilərin diqqətini mövzuya yönəltmək kimi imkanlar təqdim edən üslubi troplardan və fiqurlardan geniş istifadə olunması ilə fərqlənir. Bunlardan ən başlıcası da metaforalardır. Metaforik konstruksiyalar məlumatı obrazlıqla dolğunlaşdıraraq və ona parlaqlıq və cazibəlik verərək, onu müxtəlif mənalarla zənginləşdirir. Metafora fransız cəmiyyətinin ənənələrinə əsaslanan nitqin simvolizmini açıqlayır. Bəzi siyasətçilərin nitqində işlənən metaforaları nəzərdən keçirək. F.Ollanın nitqində tez-tez təsadüf edilən “maliyyə dünyası düşməndir” metaforasını daha uğurlu hesab etmək mümkündür:

Dans cette bataille qui s'engage, je vais vous dire qui est mon adversaire, mon véritable adversaire. Il n'a pas de nom, pas de visage, pas de parti, il ne présentera jamais sa candidature, il ne sera donc pas élu, et pourtant il gouverne. Cet adversaire, c'est le monde de la finance ‘Mənim

başladığım bu döyüşdə mənim düşmənimin, əsl düşmənimin kim olduğunu mən sizə deyəcəyəm. Onun adı, siması, partiyası yoxdur, o, öz namizədliyini irəli sürməyəcək, ona görə də seçilməyəcək, lakin bununla belə, o, hökmranlıq edir. Bu düşmən maliyyə dünyasıdır' [9].

F.Ollandın Avropadakı iqtisadi böhranı təsvir etməsi metastazın təsvirinə və sonradan daha geniş yayılmasına bənzəyir. F.Olland həmçinin banklara qarşı münasibətdə *amputer* ("məhrum etmək"; hərfən "amputasiya etmək") sözünü işlədir.

L'Europe aurait dû simplement faire que ce soit elle qui porte la dette grecque et que les banques, par ailleurs, soient amputées d'une partie de leurs créances 'Avropa sadəcə olaraq bankları borc öhdəliklərinin bir hissəsindən qurtarmaq üçün yunan borcunu öz üzərinə götürməli idi' [10] cümləsində N.Sarkozinin Avropanın təsvir olunması üçün istifadə etdiyi "qala" freymi ilə "bütün küləklərin cövlan etdiyi məkan" metaforası təzad təşkil edir: "Avropa qaladır, onun sərhədləri isə qala divarlarıdır".

Si la France a accepté la libre circulation à l'intérieur de l'Europe, c'est pour que les frontières de l'Europe soient mieux défendues et non pas moins... 'Əgər Fransa Avropanın daxilində sərbəst hərəkəti qəbul etdisə, bu ona görədir ki, Avropa sərhədləri pis deyil, daha yaxşı qorunur' [11].

Bununla N.Sarkozi onların hər birinin açıq məkanda deyil, divarlar arasında olarkən təhlükəsiz olduğunu söyləməyə çalışır. N.Sarkozinin məntiqinə görə külək kimi metaforik təsvir olunan mühacirlər qəlbimizdə inamsızlıq hissi yaradırlar: "küləklərin cövlan etdiyi açıq məkanda olmaqdan, divarların arasında özünü təhlükəsiz hiss etmək daha yaxşıdır". Bu cür konseptual metafora sayəsində qala divarları – Şenqen zonasının sərhədləri arasında mühacir-küləklərdən gizlənmək təbii görünür. Xatırladaq ki, istənilən qala müdafiə üçün lazımdır. Əgər Avropa təhlükəyə məruz qalmamaq üçün öz sərhədlərini müdafiə etməlidirsə, o zaman burada söhbət, çox güman ki, Avropanı mühasirəyə alan düşmənlərdən gedir. N.Sarkozi təsdiq edir ki, qeyri-qanuni miqrasiya ilə mübarizə aparmaq üçün Şenqen zonasını möhkəmləndirmək lazımdır. Deməli, digər ölkələrdən gələn mühacirlər Avropanın düşmənləridirlər. "Ölkə insan, Fransa döyüşçüdür". Eyni fikri növbəti nümunədə də görmək mümkündür: *L'Europe ne peut être un ventre mou, un espace ouvert à tous les vents. L'Europe doit redevenir un idéal, une volonté, une protection* 'Avropa bütün küləklər üçün açıq olan bir yer, bir məkan ola bilməz. Avropa yenidən ideala, iradəyə, müdafiəyə çevrilməlidir' [12].

Metaforalardan (eləcə də metaforanın bir növü olan perifrazlardan) istifadə məlumatın obrazlılığının artırılması, millətin mənəvi dəyərlərinə ya-

xınlaşma, informasiya gərginliyinin azalması kimi təzahürləri nəzərdə tutur. Siyasi diskursda üslubi troplar arasında metonimiyanı da xüsusi qeyd etmək lazımdır. Soyadından əmələ gələn sifətlər siyasətçilərin diskursunda müəyyən yer tutur və funksionallığı ilə seçilir. Məsələn: *Les jeux ne sont pas encore faits, martèlent les jospinistes, qui critiquent la mise en place par Ségolène Royal d'un état-major de campagne* (Le Figaro, 02.09.2006,3). *Nicolas Sarkozy pouvait prôner la rupture moderniste avec un PS anachronique, incapable de clarifier son rapport à la mondialisation et au marché. La rupture valait autant par rapport à l'immobilisme chiraquien* (Le Monde, 04.09.2006) (Chiraquien – Jak Şirak siyasətinin davamçısı). *Un tordu, un piètre guivernant, un gaulliste de pacotille, voilà Villepin habillé pour l'été!* (Gaulliste – qollist, general De Qolun davamçıları) (Le Nouvel Observateur, 27.07.2006,32). *A vous lire, nous sommes en juin 1940 et le sarkozysme est une sorte de pétainisme à visage libéral* (Le Nouvel Observateur, 31.08.2006,5). Pétainisme 'petenizm' ikinci dünya müharibəsi illərində Fransada Vişi hökumətinə rəhbərlik edən və özünü hitlerçilərin köməkçisi adlandıran marşal Petenin adından yaranmış ifadədir. Le sarkozisme 'sarkosizm' ifadəsi də Fransanın keçmiş prezidenti N.Sarkozinin adından əmələ gəlmişdir. Fransız siyasi diskursu müqayisə ilə zəngindir (təsvir olunan predmet haqqında təsəvvürlər digər predmetlərlə müqayisə olunmaqla daha da konkretləşdirilir). Qeydə aldığımız bəzi nümunələri nəzərdən keçirək: *La République n'est pas un drapeau dans lequel il fait bon se blottir si c'est pour, aussitôt après, s'essuyer les pieds sur ses valeurs comme sur un paillasson* 'Respublika yaxşı bürünəcəyiniz, daha sonra isə **murdar əski**, dəyərsiz əşya kimi ayağınızı siləcəyiniz bayraq deyildir' [13].

Natiq məntiqi vasitələrlə dinləyicinin şüurunda daha ifadəli, parlaq obrazlar yaradır. Ümumiyyətlə, bu kimi müqayisələr natiqin xüsusi fikrini ifadə etməyə və onu dinləyicilərə zorla qəbul etdirməyə imkan yaradır. Fransız dilində siyasi diskursun ən səmərəli üslubi elementlərindən biri danışanın emosional vəziyyətini açıqlayan, həm müsbət, həm də mənfi münasibəti, qiyməti, emosiyaları ifadə edən ekspressiv epitetlərdən istifadədir:

Dans notre pays où les clivages sont si marqués, les passions si vives, il est essentiel que le président de la République ait la sagesse de ne pas s'entourer que de ses seuls partisans, de ne pas récompenser que ses seuls amis ou de ne pas chercher à nommer que ceux qui ont toujours été en accord avec lui 'Parçalanmanın aşkar, ehtirasların kəskin olduğu ölkəmizdə, Respublika prezidentinin yalnız öz tərəfdarlarını əhatəsinə almamalı, yalnız öz dostlarını mükafatlandırmamalı, yaxud onun fikirlərini dəstəkləyən

şəxsləri vəzifəyə təyin etməməli kimi müdrikliyə sahib olması ən əsas məsələdir' [11].

Növbəti nümunədə daha geniş yayılmış üsul – koherentliyi reallaşdıran leksik təkrar (anafora) əsas fikrin resipiyentlərin diqqətinə çatdırılmasına xidmət edir. Bu üsul əsasən hakim qüvvələrə sözlərlə təsir etmək üçün istifadə olunur: *Si nous voulons la liberté, l'égalité et la fraternité. Si nous voulons la croissance. Si nous pensons que "le bonheur est encore une idée neuve en Europe* 'Bəli biz azadlıq, bərabərlik və qardaşlıq istəyirik. Bəli biz artım istəyirik. Bəli biz "xoşbəxtliyin Avropada hələ də yeni ideya olduğunu" düşünürük' [11].

Millətin vətənpərvərlik hissində müraciət etmək üçün istifadə olunan çoxlu sayda pafoslu təkrarlara rast gəlmək olur. *Françaises, Français, j'ai besoin de vous. Vive la République! Vive la France!* Fransızlar, mənim sizə ehtiyacım vardır. Yaşa (var ol), Respublika! Yaşa, Fransa! [14]. Fransa siyasətçilərinin nitqində tez-tez frazeoloji konstruksiyaların işlənməsinə təsadüf edilir. Məsələn: "*Léon Blum, à justetitreclamé, en 1920, dans un geste prémonitoire face au communisme, que la liberté individuelle et collective ne se marchandait pas, que la fin ne pouvait justifier les moyens*" '1920-ci ildə Leon Blüm kommunizmə qarşı xəbərdarlıq jestində şəxsi və kollektiv azadlığın satılmadığını, məqsədin üsula haqq qazandıra bilmədiyini haqlı olaraq bildirmişdir' [15].

Bu nümunədə danışan şəxs frazeoloji konstruksiyaların köməyi ilə xalq və elektoratla əlaqə yaratmağa çalışır. Fransız siyasi diskursuna xas olan səciyyəvi vasitələrdən biri də ifadəliyin vurğulanması, gücləndirilməsi üsulu kimi istifadə olunan hiperboladır. Mətnin müəllifi belə ifadə tərzini ilə dinləyicilərin (oxucuların) diqqətini təsvir olunan problemə (bu halda hakimiyyətin ayrılan strukturunda demokratik prinsiplərin pozulmaması ilə bağlı qanun pozuntusuna) cəlb etməyə cəhd göstərir. Natiq vəziyyəti həddən artıq rəngarəng vasitələrlə müəyyən edərək sonrakı fəaliyyətin həyata keçirilməsi üçün elektoratu səfərbərliyə almaq məqsədi güdür: *Or il se trouve que tout l'argumentaire qui a été développé contre ce projet républicain et que nous avons entendu mille fois: "c'est ringard", cela ne marche pas "le soi-disant modèle social français", les tonnes d'éditoriaux sympathiques bien inspirés qui ont été écrits sur ce sujet, les mètres cubes d'encre que l'on a fait couler pour nous persuader que l'on avait tort dans la recherche de cet idéal, et que "pour être modernes* 'Lakin məlum olur ki, bu respublika planının əleyhinə işlənilən və min dəfələrlə eşitdiyimiz bütün arqumentlər: "bu bayağıdır", bu "fransız sosial modeli üçün" keçərli deyil, "müasir olmağımız üçün" bu idealın axtarışında haqsız olduğumuza

inandırmaq istiqamətində bu mövzuda minlərlə gözəl məqalələr yazılmış, tonlarla mürəkkəbdən istifadə olunmuşdur' [15].

Fransanın siyasi diskursunda kalamburlara rast gəlmək olar. Bu söz oyunu auditoriyanı əyləndirməklə diqqəti natiqə yönəltməyə imkan yaradır. *Cette société sans règles ni lois, cette société de la violence nous la vivons aujourd'hui, et chaque année la situation empire ! Ici à Marseille, vous en savez quelque chose, et vous n'en pouvez plus de l'insécurité qui règne, de l'insécurité qui gangrène une ville, une région et un pays tout entier!* 'Bu cəmiyyət qanunsuz və qaydasızdır, bizim yaşadığımız zorakılıq cəmiyyətidir və hər il vəziyyət daha da pisləşir! Burada, Marseldə, bu haqda siz nəse bilirsiniz və siz şəhəri və bütün ölkəni idarə edən, parçalayan bu təhlükəsizliyə artıq dözə bilmirsiniz. (söz oyunu: **règne** – ağalığ edən, **gangrène** – qanqrena etmək, qanqrena yaratmaq' [16]. *1 % des Français privilégiés se séparent du reste de la société. Ils vivent à côté de nous mais ils ne vivent déjà plus avec nous. Parfois, ils ne vivent même pas chez nous* '1% imtiyazlı fransızlar cəmiyyətin qalan hissəsindən təcrid olunur. Onlar bizim yanımızda yaşayır, lakin artıq bizimlə yaşamırlar. Hətta onlar bəzən bizim ölkədə yaşamırlar. (söz oyunu: chez nous "bizdə" "bizim ölkədə" mənasını daşıyır' (F.Olland) [17].

Par exemple, contre le vin rosé, nous qui sommes des amoureux du vin rosé... "rosé" mais pas "coupé" parce que, pour nous, le vin rosé, ce n'est pas un peu de blanc, un peu de rouge, cela, c'est l'ancien centrisme... (Rires...) Nous ne sommes pas pour les hybrides, parce que la caractéristique des hybrides, comme vous le savez c'est qu'ils ne peuvent pas se reproduire, et nous nous avons bien l'intention de nous reproduire... Nous sommes pour du pur-sang, du pur-sucre, de la pure-vie, bref... des citoyens qui se mobilisent" (03.09.2009) 'Məsələn, çəhrayı çaxıra qarşı,... külli miqdarda sevərləri olan çəhrayı çaxır, "qarışıq" deyil, məhz "çəhrayı", bizim üçün çəhrayı içki bir qədər ağ, bir qədər qırmızı olandır, bu, köhnə sentrizmdir... (Zalda gülüş...) Biz hibridlərin (qarışıqların) tərəfində deyilik, çünki, bildiyiniz kimi, hibridlər artmağı bacarmır, bizim isə, böyümək niyyətimiz var... Biz, təmiz qanın, təmiz qəndin, əsl həyatın, sözün qıyası.... öz qüvvələrini səfərbər edən vətəndaşların tərəfindəyik' [15].

Belə bir ümumiləşdirmə etmək olar: Fransanın siyasi diskursunda qeyd olunan üslubi elementlər işlək tezliyi ilə seçilir və geniş istifadə imkanına malikdir. Bu üslubi elementlərin funksionallığı da, zənnimizcə fransız xalqının mentalitetindən, millətin təxəyyülünün yüksək potensialından irəli gəlir.

Nəticə olaraq demək olar ki, son dövrlərdə fransız siyasi diskurs mətnləri xüsusi emosionallığı və ekspressivliyi ilə seçilir. Fransız siyasi diskursunda daha çox işlədilən üslubi vasitələr metafora, metonimiya, ekspressiv epitetlər, hiperbola, frazeoloji konstruksiyalar, müqayisələr vasitəsilə verilir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Зелдин Т. Все о французах. Пер. с фр. М.: Прогресс, 1989.
2. Шмелев Д. Н. Слово и образ. М.: Наука, 1964.
3. İsmayılov B. Fransız dilinin aktual sintaksisi və onun tədrisi problemləri. Bakı: 2008. 438 səh.
4. Məmmədov A. Məmmədov M. Diskrs tədqiqi. Bakı, 2016.
5. Le Site Officiel de Mouvement Démocrate [Le Ressourcéé l'lectronique] // <http://www.mouvementdemocrate.fr>.
6. Le Site Officiel de PS [Le Ressourcéé l'lectronique] // <http://discours.parti-socialiste.fr>.
7. Le Site Officiel de Parti Communiste Français [Le Ressourcéé l'lectronique] // <http://www.pcf.fr>.
8. Union pour un mouvement populaire. Le Site Officiel [Le Ressourcéé l'lectronique] // <http://www.u-m-p.org>.
9. <http://financedemarche.fr/citations/mon-veritable-adversaire-na-pas-de-nom>
10. www.lui-president.fr/francois-hollande/.../separation-des-acti...
11. <https://books.google.az/books?isbn=2322019291>
12. www.europe1.fr > Accueil > politique
13. www.jprissoan-histoirepolitique.com/.../le-front-de-gauche-
14. <https://www.lanouvellerepublique.fr/.../nicolas-sarkozy-plac..>
15. <http://discours.vie-publique.fr/notices/053001356.html>
16. www.stephaneravier.fr/archives/category/.../index-172.html
17. www.liberation.fr/.../je-suis-venu-vous-parler-de-la-france-e...

Orujova Yegana

*Stylistic peculiarities of texts of political discourse
(on the basis of materials in the French language)*

Abstract

The article deals with the texts of political discourse which are characterized by their specific emotionality, expressivity, variety of different intonation shades (exclamatory, interrogative, narrative) and have become the investigation field recently. The modification of semantic structure of the word used deliberately by politicians has been analyzed here. Also, different language events have been regarded in the article. Furthermore, stylistic devices such as metaphor, metonymy, expressive epithets, hyperbola, phraseological constructions, comparisons used in french political discourse have been studied and given examples concerning them here.

Оруджова Егана

*Стилистические особенности текстов политического дискурса
(на основе материалов французского языка)*

Резюме

Тексты политического дискурса, отличающиеся специфической эмоциональностью, экспрессивностью, разнообразием различных интонационных оттенков (восклицательные, вопросительные, повествовательные), стали объектом изучения ряда исследователей в последние годы. В статье анализируется изменение семантической структуры слова, преднамеренно используемого политиками, а также рассматриваются различные языковые явления. Здесь исследованы и даны примеры таких стилистических средств, используемые во французском дискурсе, как метафора, метонимия, экспрессивные эпитеты, гипербола, фразеологические конструкции, сравнения.

Çapa tövsiyə edən: Azərbaycan Dillər Universiteti

*Rəyçilər: prof.B.İsmayilov
prof.Ə.Zeynalov*